

Osmanlı Devleti'nden Günümüze Siirt Medreselerinde Hadis Eğitimi

Hadith Education in Siirt Madrasas from Ottoman State to Present

Taner KARASU,

Arş. Gör., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, tanerhoca@hotmail.com
orcid no: 0000-0001-5972-1572

Muhammed Felat AKTAN

Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, muardaf@hotmail.com
orcid no: 0000-0002-6052-969X

Yayın Bilgisi

Çalışma Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 21 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 29 Aralık 2020

Cilt-Sayı: 1-1

Doi:

Atıf

Karasu, T ve Aktan, M. (2020). Osmanlı Devleti'nden Günümüze Siirt Medreselerinde Hadis Eğitimi. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 21-36

Öz

Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de pek çok medreseye ev sahipliği yapan Siirt, İslamî ilimlerin okutulduğu bir bilim merkezi olmuştur. Mülakat yönteminden yararlanarak alan taraması yapılan bu çalışma, hadis ilmi ve bu ilimle merbut olan yan disiplinlerin Siirt medreselerindeki durumlarıyla ilgili tetkik ve değerlendirmeleri içerir. Araştırmanın konusu, Osmanlı medreselerinin bakiyesi konumunda olan eğitim faaliyetlerinin yine bu dönemdeki taşra medreselerinin yöntemini devam ettiren Siirt medreselerinin hadis eğitimini ihtiva eder. Siirt medreselerinde *Kütüb-i Sitte* dâhil pek çok hadis eseri okutulmuş, Nevevî'nin *Riyâzû's-Sâlihîn*, *Erba'un* ve muasır âlim Mansur Ali Nâsîf'in *et-Tâcu'l-Câmi* adlı eserleri en çok okunan eserler arasında yer almıştır. Bu medreselerde hadis usulüne olan ilgi, hadis eserlerine olan ilgi kadar olmamıştır. Siirt medreseleri istisnalar dışında ortak bir anlayışa -geleneksel hadis ve sünnet anlayışına- sahiptir. Çalışmanın giriş bölümünde Osmanlı döneminde medrese eğitimi ve bu bilim yuvalarındaki hadis öğretimi, akabinde Siirt medreselerinde okunan hadis ve hadis usulü eserler yer almaktadır. Medresedeki müderrislerin hadis kaynaklarına ve Kur'an-ı Kerim'e bakış açıları, sünnet algısı, hadiste metin tenkidi ile ilgili görüşleri bu çalışma içerisinde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Eğitim, Medrese, Hadis, Felsefe

Abstract

Siirt, which hosts many madrasahs today as it was in the Ottoman period, has become a school of science where Islamic sciences are taught. This study, which is field scanned using the interview method, includes the study and evaluation of the science of hadith and the status of the sub-disciplines in Siirt madrasahs. The subject of the study includes the hadith education of the Siirt madrasahs, which continue the method of the provincial madrasahs of the Ottoman madrasahs. Many hadith works, including Kutub-i Sitte, were read in Siirt madrasahs, and works by Nawawi Riyâzû's-Sâlihîn, Erba'un and contemporary scholar Mansur Ali Nâsîf's et-Tâcu'l-Câmi were among the most read works. The interest in hadith method in these madrasahs was not as much interest in hadith works. Siirt madrasahs have a common understanding - traditional hadith and sunnah understanding - with exceptions. In the introduction part of the study, madrasah education in the Ottoman period and hadith teaching within this science, then hadith and hadith-style works read in Siirt madrasahs are included. The views of the chief scholars in the madrasa about hadith sources and the Qur'an, and their views on the criticism of the text in the hadith are included in this study.

Keywords: Ottoman State, Education, Madrasah, Hadith, Philosophy

1. GİRİŞ

Osmanlı devletine yeni katılan bölge ve sancaklara medrese inşa etmek bir geleneği ihtiva ediyordu. Fetihden sonra yerleşim yerlerinin kalkınmasında, ilmî olarak kendine kâfi gelmesinde bilim yuvalarının önemi inkar edilemezdi.

Osmanlı döneminde eğitim ve öğretim faaliyetleri devlet kontrolünde yapılırsa da işleyiş olarak geleneksel eğitim anlayışı hâkimdi. Bu düşünce sistemine göre medreseler resmi olarak devlet kontrolünde pratik olarak özerk bir konuma sahipti. Uygulamada otonoma sahip olan medreseler, istisnalar hariç hiçbir zaman devletin eğitim felsefesine ters düşmemiştir. *Medreseler, Osmanlı döneminde mevcut ictimâî yaşamı koruyup ve idame edilmesinde önemli rol oynamıştır. Yine bu dönemde, medreseler merkezi yönetimle sürekli ilişki içinde olmuştur. Müderrisler genel eğitim felsefesine ve politikasına aykırı bir davranışta bulunmamıştır* (Akto, 2013, s.47).

Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim faaliyetleri, devlet tarafından sınırları ve muhtevası net olarak belirlenmemiş ve vakıf kurucusunun kısmen tespit ettiği, ama daha çok geleneğin yönlendirdiği bir biçimde yürütülmüştü. Devlet, medreseleri sadece yakından takip etmeye çalışıyor, ama müdahale mekanizmasını büyük ölçüde işletmiyordu. Bizzat müderrisin nezaretinde yürütülmekte olan derslerin işlenmesi, seçilen kitabın takip edilmesi tarzında olurdu. Belirli sürede okunması gereken kitap ya da kitapların belirli bölümleri tamamlanmadıkça başka bir derse geçilmesi söz konusu değildi. Bu anlamda medreselerde sınıf geçme değil, ders geçme yöntemi uygulanmaktaydı (Hızlı, 2008, s.28). Osmanlı medreselerinde var olan sınıf geçme yerine ders kitabını geçme yöntemi günümüz Siirt medreselerinde de büyük ölçüde devam etmektedir.

Medreselerde hadis eğitiminin değerlendirilmesinde kurumsal kimliğe atıftan ziyade, Osmanlı coğrafyasının sahip olduğu ilmî ve kültürel alt yapının dikkate alınması, sağlıklı neticelere ulaşılması açısından önemlidir. Bu manada dâruhadis müderrislerinin rivayet ilimleri konusundaki birikimi, bölgenin hadis kaynakları açısından alt yapısı ve bunların Osmanlı coğrafyasındaki tarihçesi ile müderrislerin hadis konusunda kaleme aldığı eserlerin eğitim–telif bağlamında tahlil edilmesi, dâruhadislerdeki hadis programlarının niteliğinin belirlenmesine önemli ölçüde katkı sağlar (Ayaz, 2016, s.42).

Osmanlı döneminde din, bilim ve eğitim kurumları sadece İstanbul ve Bursa gibi merkezlerde değil, aynı zamanda taşrada da faaliyet göstermiştir. Bu düşüncenin iskeleti ve gövdesini oluşturan dinî ve ilmî paradigmalara merkez ve taşrada ahenk içinde homojen bir yapıyla üretilip aktarılmıştır (Sarıkaya,2013, s.157). Okutulan dersler küçük ölçekli medreselerde muhtasar (özet), yüksek dereceli medreselerde ise mufassal (ayrıntılı) olarak işlenmektedir (Uzunçarşılı,1988, s.39). Bu türden olan medreseler Osmanlı Devleti'nin yıkılışına dek varlığını korumuştur.

Osmanlı döneminde medreselerde hadis derslerinde okutulan hadis ve hadis usulü kitapları; *Hadis Sahih-i Buhârî (el-Câmiu's-Sahîh) Ebu Abdullah Muhammed el-Buharî, İrşâdu's-Sârî li-Şerhi Sahihi'l-Buhârî Şehabeddin el-Kastalânî, Mesâbih (Mesâbihu's-Sünne) / Mişkât (Mişkâtü'l-Mesâbih) İmam Hüseyin b.Mesud el-Begavî, Mefâtiḥ Yakub Avfî, Meşârik (Meşâriku'l-Envârî'n Nebeviyye min Sihâhi'l-Ahbâri'lMustafaviyye) İmam Radyüddin Hasan b. Muhammed es-Sâgânî, İbn Melek (Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriku'l-Envâr) Tireli İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî, Kitabu'ş-Şifâ Kadı İyâz b.Mûsâ el-Yahsûbî, Meşâriku'l-Envâr alâ Sihâhi'l-Asâr Kadı İyâz b.Mûsâ el-Yahsûbî, Kitâbu'l-Erbain İmam Muhyiddin en-Nevevî, İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l Me'mûn Şeyh Ali b.İbrahim el-Halebî, Şemâil-i Şerif İmam Muhammed et-Tirmizî, Delâilü'n-Nübüvve Ebu Bekir el-Beyhakî; Hadis Usulü İbn Salah Elfiyesi İbn Salah eş-Şehrîzûrî, Nuhbe (Nuhbetü'l-Fiker) İbn Hâcer el-Askalânî, Câmiu'l-Usûl İbnü'l-Esir* (Hızlı, 2008, s.30). adlı çalışmalardan oluşmuştur.

Osmanlı döneminde devlet himayesinde bulunan medreseler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde ikililiğin önüne geçilmesi için tek çatı altında Maarif Bakanlığına bağlanmıştır. Bunun yanında Doğu'da Şark Medreseleri olarak adlandırılan medreseler günümüze kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Faaliyetlerine devam eden bu medreselerin bir kısmı da Osmanlı döneminde "Sı'ırd" olarak adlandırılan günümüzde ise Siirt olarak bilinen ilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Osmanlı döneminde bu medreselerde Şeyh İsmail Fakirullah (ö.1147/ 1734) , Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1194/1780), Molla Halil es-Sı'ırdi (ö.1754/1843) gibi âlimler yetişmiştir. Günümüzde Molla Muyyeddin Haveli (ö.1987), Şeyh Muhammed Kazım(ö.1996), Molla Bedrî et-Tillevî, Molla Burhan et-Tillevî gibi pek çok âlim icazet almıştır.

Osmanlı medreselerinin taşradaki bir uygulama eğitim kurumu olan Siirt medreselerinde günümüzde öncelikle sarf ilmini içeren, müellifleri belli olmayan *Emsile, Binâ ve Maksûd* okunur. Bundan sonra sırasıyla İzzu'd-dîn İbrahim b. Abdulvehhâb'ın (ö.655/1257) *Tasrîfu'l-İzzî*, Abdulkâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471-1081) Nahiv'i konu edinen *Avâmil'i-Cürcânî, Zurûf, Terkib*, Sa'dullâh el-Burdeî'nin (ö?) *Sa'dullahi's-Sağîr*, İbn Âcurrûm es-Sinhâcî'nin (ö.723/1323) *el-Âcurrûmiyye*, Celâluddîn es-Suyûtî'nin (ö.911/1505) *El-Behcetü'l-Mardıyye Fi Şerhi'l-Elfiyye* adlı eserleri cerh edilir.

Eğitimin üçüncü merhalesi, Abdurrahman el-Herevî'nin -Molla Câmi- (ö.898/1492) İbn-i Hâcib'in (ö. 646/1249) nahiv ile ilgili olan *Kâfiye* adlı eserine yaptığı ve *el-Fevâidu'd-Diyâiyye* olarak isimlendirdiği şerhi ile başlamaktadır. Bundan sonra sırasıyla mantık ilmini konu edinen Esîru'd-din el-Ebherî'nin (ö.663/1264) *er-Risâletü'l-Esîriyye (İsâgûcî)* şerhi olan Muhammed Mânîsâvî'nin (ö. 1222 /1807) *Muğni't-Tullâb*, Abdurrahman el- Mağribî'nin Mantık'ı konu edinen (ö. 983/1585) *es-Süllemü'l-Münevrak*,¹ Ahmed b. Muhammed el-Umerî'nin (ö.785/1383) *Fenâri'nin* haşiyesi olan *Kavl-i Ahmed*, 'Adudu'ddîn Abdurrahmân eş-Şîrâzinin (ö. 756/1355) Vad' ilmi ile alakalı olan *er-Risâletü'l-Adudiyye (er-Risâletül Vad'iyye)* Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'âşî'nin (ö.1150/1737) Münazarayı *er-Risâletü'l-Velediyye fi Âdâbi'l Bahsi ve'l-Münâzara* adlı eseri okunur. Daha sonra, Abdulğafûr b. Salah el-Lârî'nin (ö. 912/1507) *Molla Câmi'* adlı eserinin şerhi olan *Abdulğafur* adlı eseri tetkik edilir.

Eğitimin son merhalesi, Necmuddîn Ali b. Ömer el-Kâtibî el-Kazvînî (ö.275/889) tarafından telif edilip mantık ilmine ait olan Şemsiye metninin şerhi olan Kutbu'd-dîn Muhammed b. Muhammed er-Razi'nin (ö. 766/1365) *Tahrîru'l-Kavâidi'l-Mantikiyye fi Şerhi-Risâleti's-Şemsiyye* adlı eserinin okunmasıyla başlar. Daha sonra Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Abdurrahmân el-Kazvînî'nin (ö. 739/1338) *meani* ilmine dair telif ettiği *Telhîsu'l-Miftâh* adlı eseri üzerine et-Taftazânî'nin yazdığı *Muhtasaru'l-Meânî* isimli şerhi okunmaktadır.

Siirt medreselerinde mezkûr eserleri okuyan artık mucâz² adaydır. Ancak eğitimin muntazam bir şekilde tamamlanması için, İbrâhim el-Lakânî'nin (ö.1041/1631) akaide dair *Cevheretü't-Tevhîd* adlı manzum eserinin şerhi olan, İbrahim el-Bâcûrî'nin (ö.1277/1860) *Tuhfetü'l-Mürîd Ala Cevhereti't-Tevhîd* adlı eser okunur. Daha sonra, Tâcuddîn es-Sübkî'nin fıkıh usulü konularını ihtiva eden *Cemu'l-Cevâmî'* eseri okunur. Son olarak İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) fıkıh usulünü işleyen *el-Verakât* adlı eseri cehr edilir.

¹ Bazı medreselerde ise bu eser yerine yine mantık ilmine ait olup Muhammed b. Muhammed el-Fenârî'nin (ö. 834/1431) *el-Fevâidu'l-Fenâriyye (Fenâri)* adlı eseri okunmaktadır.

² Mucâz; medreselerde eğitimini bitiren öğrencilere verilen unvandır. Bu unvan talebeye fetva verme izninin de verildiğini ifade etmektedir. Bu unvan "İcazet" denilen tören eşliğinde kendisine hem yazılı hem de sözlü olarak müderris tarafından takdim edilir. Günümüzde Siirt medreselerinde icazet törenleri halen devam etmektedir.

2. SİİRT MEDRESELERİNDE OKUNAN HADİS ESERLERİ

Mülakat³ yönteminden yararlanılarak alan taraması yapılan bu çalışmada, Siirt medreselerinde hadis eğitiminin *Nahiv* ve *Sarf* ilminden farklı olarak zorunlu müfredatın bir parçası olmadığı görülür. Dolayısıyla Siirt medreselerinde hadis eğitimi asli müfredatta olduğu gibi bir hiyerarşiye tabi değildir. Okunan hadis eserleri eğitimin herhangi bir merhalesinde herhangi bir hadis eseri ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca okutulan hadis eserleri konusunda medreseler arasında bir müfredat birliği de söz konusu değildir. Bu nedenle bazı medreselerde birden fazla hadis eseri okunabilmekte iken bazılarında ise hiçbir hadis eseri okunmamaktadır. Araştırmamız esnasında Siirt medreselerinde okutulan hadis eserlerinin şunlar olduğu tespit edilmiştir:

2.1. Sahih-i Buhârî:

Tam adı el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar Min Umûri Rasûlillâhi Sallallahü Aleyhi ve Sellem ve Sünenihî ve Eyyâmihî'dir. Fakat eser müellifi Muhammed b. İsmail el-Buhârî'ye (ö. 256/870) nispetle Sahîhu'l-Buhârî diye şöhret bulmuştur. Hadis kitapları içerisinde kitapların en üstünü olduğu pek çok âlim tarafından ifade edilmiştir (İbn Salah 2004:17). Sadece sahih hadisleri toplayan ilk eser olan çalışma⁴ Cami' türündendir. Sıhhat açısından hadis kitaplarının birinci tabakasında yer almaktadır (Dihlevi, 2005, s.231). Bununla beraber eserde yer alan hadislerden dördü, Buhârî'nin hocaları olan Yahya b. Mâ'in (ö.233/847) Ali el-Medîni (ö.234/848) ve Ahmed b. Hanbel(ö.241/855) tarafından tenkit edilmiştir. Geçmişten günümüze üzerine yüzden fazla şerh çalışması yapılmıştır. İbn Hacer'in (ö.852/1448), Fethu'l-Bari, Ayni'nin(ö.855/1451), Umdetu'l-Kari, Kastallani'nin İrşadu's-Sâri, Kirmani'nin (ö.786/1384) el-Kevakibu'd-Derârî adlı şerhleri önemli şerhlerden birkaçıdır.

2.2. Sahih-i Müslim:

Asıl adı el-Câmiu's-Sahîh olmakla beraber müellifi olan Müslim b. Haccac'a (ö.261/874) nispetle Sahîh-i Müslim diye şöhret bulmuştur. Sahih-i Buhari'den sonra en çok rağbete mazhar olmuş hadis eseridir. Bazı İslam âlimleri Müslim'in "Sahihi"ni Buhârî'nin "Sahihi"ne tercih etmişlerdir. İleriki süreçlerde Müslim'in hadisin sıhhati için şart koştuğu kriterler Buhârî'nin kriterleri ile beraber Sahih Hadis için zorunlu kriterler olmuştur. (Hakim no date:13). Eser Câmi' türünden olup sıhhat açısından hadis kitaplarının birinci tabakasında yer almaktadır (Dihlevi 2005:231). Birkaç rivâyeti, Buhârî başta olmak üzere bazı âlimler tarafından tenkide tabi tutulmuştur. Mâzerî'nin (ö.536) el-Mu'lim bi-Fevâid-i Müslim, Kadı İyad'ın (ö.544/1083) İkmalu'l-Mu'lim, Nevevî'nin (ö.676/1277), el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc, Suyutî'nin(ö.911/1505), ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim b. Haccâc adlı şerhleri meşhur şerhlerinden bazılarıdır.

2.3. el-Muvatta

Hicri ikinci asırda yazılmış olup hadis alanında ilk yazılan eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. İçerisinde 600'ü Müsned, 222'si Mürsel, 613'ü Mevkûf ve 285'i Maktû olmak üzere toplam 1720 rivayet bulunmaktadır. Daha çok ahkâm hadislerini toplayan bu eser, müellifi olan Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) fetva ve içtihatlarına da yer vermektedir. Eser İmam Mâlik'in çağdaşı olan âlimlerin teveccühüne mazhar olmuştur. Eseri bizatihi Mâlik'ten 1000'in üzerinde kişi rivayet etmiştir (Dihlevi 2005:231). Sıhhat açısından hadis kitaplarının birinci

³ Çalışma, 16.10.2017-24.10.2017 tarihleri arasında Siirt'teki 21 medresenin müderrisleri ile yüz yüze yapılan görüşmeleri ihtiva eder. Mütalaa yaptığımız müderrisler, kimliklerinin ifşa edilmemesi koşuluyla cümlelerinin makalede dolaylı ya da doğrudan yer almasına izin vermişlerdir.

⁴Bu ifadenin tartışması için Bk. H. Musa Bağcı (2004 :39)

tabakasında yer almaktadır. İmâm Şafii Muvatta'yı en sahih hadis eseri olarak nitelemiştir (Salah,2004, s.17).

Eserin Mâlikî mezhebinin temel kaynaklarından biri olması önemini artırmıştır. Özellikle Endülüs ve Afrika coğrafyasında rağbete mazhar olmuştur. Bu eser etrafında yapılan önemli çalışmalardan bazıları şunlardır: İbn Abdi'l-berr (ö.463/1071), *el-İstizkar ve et-Temhid*, Süleyman el-Bâcî(ö.494/1081) *el-Müntekâ*, İbnu'l-Arabi (ö.543/1148) *el-Mesâlik ve'l-Kabes*, Zürkânî (ö.1112/1710) *Ebhecü'l-Mesâlik*.

2.4. Sünen-i Tirmizî

Sünenü't-Tirmizî, *Câmiu't-Tirmizî*, gibi farklı isimlerle kaynaklarda geçmektedir. Fakat daha çok, müellifi olan Ebû İsa Tirmizî'ye (ö.278/891) nispetle *Sünen-i Tirmizî* olarak şöhret bulmuştur. Günümüze ulaşan en eski hadis usulü eseri olan *Kitâbu'l-İlel'in* (Karasu 2016). müellifi olan Tirmizî'nin bu eseri *Kütüb-i Sitte'ye* dâhildir. Genel olarak ahkâma dair rivayetleri içermesinden ötürü *Sünen* olarak adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra *Câmi'* türü eserlerin konularına dâhil olan pek çok konuyu da ihtiva etme özelliğinden dolayı *Câmiu't-Tirmizî* olarak da isimlendirilmektedir. Geneli itibariyle sahih rivayetlere haiz olmakla beraber sıhhat açısından ikinci tabakada yer almaktadır (Dihlevi, 2005, s.231). Ebû Nasr Abdurrahim b. Abdülhalik bu eserde illetli (zayıf) hadislerin olduğunu ifade etmiştir. (Leknevî 1984:71).*Kütüb-i Sitte'ye* dâhil olan bu eser üzerine Ebû Bekir İbnu'l-'Arabi'nin *'Arıdetu'l-Ahvezi* ve Mübarekfüri'nin *Tuhfetu'l-Ahvezi* adlı şerh çalışmaları vardır.

2.5. Sünen-i Ebû Dâvûd

Eserin gerçek adı “*es-Sünen*”dir. İslam âlimlerinin Sünen türünde yazılan eserler içerisinde en çok rağbet gösterdikleri sünenlerden biri olmuştur. Müellifine nispetle *Sünen'i* Ebi Dâvûd (ö.275/889) olarak şöhret bulmuştur. Eser 4800 rivayetten oluşmaktadır. Sıhhat açısından sünenler içinde en sahih sünenlerden biri olarak kabul edilmiş ve *Kütüb-i Sitte'ye* dâhil edilmiştir. Ebû Tahir Silefi (ö.576/1180) başta olmak üzere bazı âlimler Şark ve Garb âlimlerinin, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Nessât'deki hadislerin sıhhati üzerine ittifak ettiklerini iddia etmişlerdir. Ancak bu durum tesâhül olarak değerlendirilmiştir (Leknevî 1984: 64). Zehebi de (ö.749/1348) Ebû Dâvûd'un süneninde sahih hasen ve zayıf türünden hadis bulunduğunu ifade etmiştir. (Leknevî,1984,s.68). Eser hadis kitaplarının ikinci tabakasında yer almaktadır. (Dihlevi, 2005, s.232). Bu eser üzerine geçmişten günümüze, *Hattabi'nin* (ö.388/998) *Mealimu's-Sünen*, Azimabadi'nin *Avnu'l-Ma'bud*, Seheranfüri'nin *Bezlü'l-Mechud* adlı şerhleri başta olmak üzere pek çok şerh çalışması yapılmıştır.

2.6. Sünen-i Nessât

Es-Sünen ve *el-Müctebâ* diğer adlarıdır. *Kütüb-i Sitte'ye* dâhil olan bu eser, 11770 hadisin içinde yer aldığı *es-Sünenü'l-Kübra* adlı eserde yer alan sahih hadislerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Ebu Abdullah b. Rüşeyd (ö.721/1321) gibi bazı âlimler Nessât'nin süneni hakkında *Sahihayn* dışında en az zayıf hadis bulunduran eser olduğunu ifade etmişlerdir (Leknevî 1984:75). Bununla beraber İbn Salah ve Hafız Irâkî gibi bazı âlimler, bu eserde sahih ve hasen hadisin yanında zayıf hadislerin de olduğunu ifade etmişlerdir (Leknevî,1984, s.61). Eserde ahkâma dair 5758 hadis bulunmaktadır ancak Suyûtî'nin (ö.911/1505) *Zehru'r-Rubâ 'Ale'l-Müctebâ* adlı şerhi bu eserin önemli ve en eski şerhi olarak bilinmektedir.

2.7. Sünen-i İbn Mâce

Müellifi, İbn Mâce olarak şöhret bulan Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid'dir. (ö. 273/887) Müellifine nispetle bu ismi almıştır. *Kütüb-i Sitte'ye* *Muhammed b. Tahir el-Makdisî* (ö.507/113) tarafından altıncı yüzyılda dâhil edilmiştir. Eserde ahkâma dair 4341 rivayet

bulunmaktadır. İçerdiği rivayetler açısından genel olarak sahih görülmektedir. Bununla beraber *Kütüb-i Sitte* 'ye dâhil olan eserler içerisinde en çok tenkide tabi tutulan eserdir. Nitekim Zehebî (ö.748/1348) bu eserde “*mûnker ve az da olsa mevzû hadisin bulunduğunu*” (Leknevî,1984, s.71) söylemektedir. Suyûtî bu esere *Misbâhu'z-Zücâce* adında bir şerh yazmıştır.

2.8. Riyâzü's-Sâlihîn

Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277) tarafından kaleme alınmıştır. Bir Müslümanın günlük hayatını tanzim ederken ihtiyaç duyacağı hadis ve ayetlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Diğer bir ifadeyle bir sâlih kulun olması gerektiği suretin yazıya dökülmüş halidir. Tam adı “*Riyâzü's-Sâlihîn Min Hadîsi Seyyidi'l-Mürselîn*”dir. 1900 civarında hadisten meydana gelmektedir. Nevevî işlediği konu ile ilgili hadisleri *Kütüb-i Sitte* 'den seçmiştir. Bunların dışında kalan hadisleri İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*, Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) *el-Müsned*, Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (ö.405/1012) *el-Müstedrek* ve Dârimî (ö.255/869) ile Dârekutnî'nin (ö.385/995)“*es-Sünen*”adlı eserlerinden derlemiştir. Eser sahih ve hasen hadisleri ihtiva etmektedir. Suyûtî, Nevevî'nin eserlerin de rivayet ettiği hadisler için rahatlıkla rivayet edilebileceğini söylemektedir (Leknevî 1984: 119) ancak muasır âlimlerden Abdulfettah Ebû Gudde eserde üç tane zayıf hadis bulunduğunu ifade etmektedir (Leknevî,1984, s.119).

2.9. Erba'în

Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevi (ö.676/1277)tarafından kaleme alınmıştır. Esasında *Erba'un* geleneğinin bir örneği olmakla beraber *Erba'in* denilince onun telif ettiği *Erba'un* akla gelmektedir. Bu eserde 40 hadis derlenmiştir. Şafii mezhebinin önde gelen fakihlerinden İbn Hacer el-Heytemi (ö.973/1566) *el-Fethu'l-Mubin bi Şerhi Erba'in li'l-İmâm i'n-Nevevi* adlı şerhi bu eser üzerine yazılan mütedavel bir şerhtir. Siirt medreselerinde *Erba'in* geleneğini devam ettiren müderrisler vardır. Onlardan biri Siirt merkezde yaşayan Seyda Molla Bedri'dir. Kendisinin de derleme türü bir *Erba'in* eseri mevcuttur.

2.10. Câmiu's-Sagîr

Tam adı *el-Câmiu's-Sagîr min Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*'dir. Eserin Müellifi olan Suyûtî, yetmiş bir hadis kitabını *Cemu'l-Cevâmî* adıyla bir araya toplamaya başlayıp, tamamlamaya ömrünün yetmediği, *el-Camiu'l-Kebîr* adlı eserinin bir nevi özetidir. Eser alfabetiktir. Hadisler genellikle kelimenin ilk iki harfine göre sıralanmış ve senedler zikredilmemiştir. Rivayet ettiği her bir hadisi hangi kaynaktan aldığını ve sened zincirinin başında bulunan sahabeyi metinden hemen sonra belirtmektedir.

Müellif eserini hazırlarken başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere Ahmed b. Hanbel ve çağdaşlarının kaleme aldıkları ilk dönem hadis eserlerini kaynak olarak kullanmıştır. Zaman zaman dördüncü ve beşinci yüzyıl eserlerini de kaynak olarak kullanmaktadır. Bu duruma Taberani'nin(ö.360/918) *Mu'cemu'l-Kebîr**Mu'cemu'l-Evsat* ve *Mu'cemu's-Sagîr* adlı eserleri örnek gösterilebilir. Eserin şarihi Münâvî (ö.1031/1621) onun bu eserde hadisleri rivayet ederken gereken önemi göstermediğini ve pek çok zayıf hadis rivayet ettiğini söylemektedir (Leknevî,1984, s.1126).

2.11. Feyzü'l-Kadir

Tam adı “*Feyzü'l-Kadir Şerhü'l-Câmi'is-Sâgîr Min Ehadîsi'l-Beşîri'n-Nezir*” dir. Müellifi Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf el-Münâvî'dir. (ö.1031/1622) Münâvî bu eseri Suyûtî'nin Camiu's-Sagîr adlı eserine şerh olarak telif edilmiştir. Bu eserde Camiu's-Sagîr'de olan 10031 rivayet tahlil edilmektedir. Müellif mezkûr rivayetleri olabildiğince geniş ele almaktadır.

2.12. et-Tac

Eserin tam adı, *et-Tacu'l-Câmi'*dir. Eserin müellifi muasır Ezher Üniversitesi âlimlerinden Mansûr Ali Nâsîf'dır (ö.1951). Eser, fıkıh bâblarına göre Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nessâf'nin kitaplarından seçilmiş hadisleri ihtiva etmektedir. Müellif bu beş kaynağın dışında Şafîî ve Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"lerinden, İmâm Mâlik'in "*Muvatta*"ndan, İbn Mâce'nin "*Sünen*"inden ve Hâkim'in "*Müstedrek*"inden yararlanmışır.

2.13. Delilu'l-Fâlihîn li Turuki Riyâdi's-Sâlihîn

Eserin müellifi Muhammed Ali b. Allan es-Sıddıkî'dir (ö. 1057/1647). Nevevî'nin, *Riyâsu's-Sâlihîn* adlı eserinde hadisleri hangi eserden aldığı, rivayet ettiği hadisin sonunda zikretmektedir; ancak musannif ile ilk râvî arasında kalan râvileri zikretmemektedir. *Delilu'l-Fâlihîn*'in mahzup olan senedleri varsa bu senedlerin farklı tariklerini açıklamaktadır. Bununla beraber bazen metin odaklı şerh yaparken, bazen de Nevevî'nin tahlillerinde atıf yaptığı âlimler ile ilgili biyografik bilgiler vermektedir.

2.14. et-Terğîb ve't-Terhîb

Eser Zekiyuddin Abdulazim b. Abdilkâvî el-Münzirî'nin (ö.655/1258) telifidir. Eser 25 bölüm ve 5472 rivayetten oluşmaktadır. Terğîb (teşvik etme) ve terhîb (sakındırma) ile ilgili yazılan ilk müstakil eser olarak bilinmektedir. Terğîb ve terhîbe dair olan bu eserde sahih ve hasen hadislerin yanında zayıf hadisler de mevcuttur. Ancak müellif zayıf hadisleri rivayet ederken durumlarını açıklamaya özen göstermektedir. Eser başta *Kütüb-i Sitte*, *Muvatta* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i olmak üzere pek çok temel hadis eserini kaynak olarak kullanmıştır.

2.15. el-Edebû'l-Müfred

Eser *el-Camiu's-Sâhîh*'in müellifi olan Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256/869) tarafından telif edilmiştir. Tam adı *Sahihu'l-Edebû'l-Müfred*'dir. Eser 565 Bâb'dan oluşmaktadır. Eserde akraba komşu, temizlik, yeme içme gibi adab-ı muâşereye dair konular ele alınmaktadır. Özet ifadeyle konusu ahlaktır.

2.16. el-Lülü ve'l-Mercan

Eserin tam adı *el-Lülü ve'l-Mercan fi Mâ İttefeka Aleyhiş'-Şeyhân*'dır. İmâm Buhârî ve İmâm Müslim'in üzerinde ittifak ettikleri hadislerin tahricini yapmaktadır. Bu eserde iki bin altı hadis rivayeti vardır. Müellife göre bu rivayetlerin tümü muttafe-kûn aleyhidir. Eser bu yönüyle geçmişten günümüze en kapsamlı çalışma olarak bilinmektedir. Eserin müellifi muasır âlim Muhammed Fuad Abdulkâki'dir.

2.17. Muhtaru'l-Ehadis

Tam adı *Muhtaru'l-Ehadisin-Nebeviyye ve'l-Hikemi'l-Muhammediyye*'dir. Hemen her medresede bulunan bu tek ciltlik hadis eseri, Mısırlı Âlim Ahmed Haşim (ö.1943) tarafından Suyuti'nin *el-Camiu's-Sağir* adlı eserinde mevcut olan hadislerden derlenmiştir. Müellif, eserde başka kaynaklardan da derleme yapmıştır. Eserde sahih zayıf hasen ve mevzu rivayet bulunmaktadır. Müellif hadislerin durumunu açıklamamaktadır.⁵

⁵Bu eser için daha detaylı bilgi Bk. H. Musa Bağcı (2009)

3. SİİRT MEDRESELERİNDE OKUNAN HADİS USULÜ ESERLERİ

3.1. Tedribu'r-Râvî

Eserin tam adı, Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî'dir. Müellifi r Celâluddîn es-Suyûtî'dir. Tedribu'r-Râvî İbn Salâh'ın Ulumu'l-Hadis adlı eserine dayanmaktadır. Şöyle ki eserin ana konusu İmâm Nevevî'nin İbn Salâh'ın Ulumu'l-Hadis adlı eserini şerh eden Takribu'n-Nevevî adlı eserini şerh etmektir. Bununla beraber eser pek çok yerde konular açıldıkça şerh olma niteliğini kaybedip müstakil bir tasnife dönüşmektedir. Bu özelliğinden dolayı gerek İbn Salâh'ın Ulumu'l-Hadis gerekse de Nevevî'nin Takrib adlı eserlerinde yer almayan pek çok konuya değinmektedir (Suyûtî, 1993 s.28). Eser zatında ulumu'l-hadis ve mustalahu'l-hadis alanında yazılmış eserler içerisinde en teferruatlı olan çalışmadır.

3.2. el-Baisu'l-Hasis

Eserin tam adı el-Baisu'l-Hasis fi Şerhi İhtisari Ulumi'l-Hadis'tir. Eser İbn Kesir'in (ö.774/1373) İbn Salâh'ın Ulumu'l-Hadis adlı eserini özetleyen İhtisâru'l-Hadis adlı eserine yapılmış bir şerhtir. Eser 20. yüzyılda İslamî eserlerin neşrine ve tahkikine emeği geçen Ahmed Muhammed Şakir'e (ö.1958) aittir.

3.3. Manzûmetu'l-Beykûniyye

Eserin Müellifi Ömer b. Muhammed b. Fettuh el-Beykûnî ed-Dimeşkî'dir (ö. 1080/1669). Eserin önemi yadsınamaz bir gerçek olmakla beraber nazım halinde yazılmış olup 34 beyitten oluşan divançedir. Eser hacminden de anlaşılacağı üzere detay konulara girmemiştir. Gerek kısa ve özet olması gerekse de nazım suretinde olması nedeniyle Siirt medreselerinde bazı müderrisler ve talebeler bu eseri ezberlemektedir. Siirt'in bazı medreselerinde bu eser, çağdaş şarihlerden Ebû Muaz'ın yaptığı şerh ile beraber okunmaktadır.

3.4. Mustalahu'l-Hadis

Eserin müellifi muasır âlimlerden Muhammed Salih el-'Useymî'dir. Hadis ıstılahları ve ilimlerine giriş yapan kişiler için kaleme alınmış basit ve akıcı bir dile sahiptir. Bu münasebetle hacim olarak 64 sayfadan müteşekkil küçük bir eserdir. Kitapta Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'ine* dair özet bilgiler de bulunmaktadır.

3.5. el-Menhelü'l-Latif fi Usül-i Hadisi's-Şerif

Eserin müellifi yakın dönemde vefat eden Seyyid Muhammed Alevi el-Malikî'dir. Bu çalışma daha çok hadis ilimleri ve hadis ıstılahlarına yeni giriş yapan kişilere hitap etmekle beraber hadis usulünün bazı konularını detay şeklinde açıklamaktadır. *Eser orta hacimli olup 256 sayfadan oluşmaktadır. Eserin en ayırıcı özelliği sünnete müstakil bir başlık açmasıdır (Malikî, 2010, s.48).*

3.6. Nuhbetu'l-Fiker

Eser hadis usulünün temel konularını ve kavramlarını ele almaktadır. Kendisinden sonra yazılan hadis usulü eserlerinin pek çoğuna kaynaklık etmiştir. Müellifi İbn Hacer Askalânî'dir (ö. 852).

4. HADİS KAYNAKLARINA BAKIŞ AÇILARI

Günümüzde hadis kaynakları ile ilgili zihinleri meşgul eden iki ana başlıktan bahsedilebilir. Bunlardan ilki hadis kaynaklarının otantikliği, diğeri ise hadis kaynaklarında yer alan herhangi bir hadis ile ilgili sahip olunan bakış açısıdır. Siirt medreselerinde günümüz akademik camiada yaygın olan eserin müellife aidiyeti konusunda yapılan araştırmalar görülmemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla onlar herhangi bir hadis eserinin nispet edildiği

müellife aidiyetini olduğu gibi kabul etmekte ve eserin günümüze geliş şeklini araştırmaya gerek duymamaktadırlar. Kaynaklara bakış açıları ise iki ana başlıkta toplanabilir.

4.1. Hadis ile ilgili kaynakları tartışmaya açmanın anlamsız olduğunu savunanlar:

Siirt medreselerinin kahir ekseriyeti bu düşünceye sahiptir. Bu düşüncede olanlar *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere kaynaklarda geçen bilgileri doğru olarak görmektedirler. Diğer bir ifadeyle bu kaynaklarda geçen bilgileri kritik etmekle meşgul olunmaz, muhakeme yapılmaz; aksine onu anlamak temel ilkedir. Bu düşüncede olanlar hadis eserlerinde geçen ve birbirini tekdiz eden rivayetlerin olmadığını veyahut murat edilen anlamın dışında anlaşıldığını savunmaktadır.

4.2. Hadis rivayetlerinde noksanlık olabileceğini düşününler :

Siirt medreselerindeki müderrislerinden bazıları bu düşünceye sahiptirler. Bu düşünceyi savunanlar eski ulemanın gerçeği elde etmek için ihlasla mükemmel bir çaba harcadığını, buna rağmen nihayetinde hadis eserlerini telif edenin dekul olduğunu bu münasebetle eserine hatanın girebileceğini ifade etmektedirler. Bu düşünceyi savunanlara göre müellifin eserine hatanın girmiş olması eserin kıymetine zarar vermeyeceği gibi müellifin prestijine de hanel getirmemektedir. Bu düşünceyi savunan müderrislerden birinin ifadesi şöyledir: “ *İmâm Gazzâlî de bir beşerdir. Hata yapabilir. Bazılarının söylediği gibi, biz seleften büyüklere put olarak bakmıyoruz. Seleften herhangi bir zatın zayıf bir hadisi eserine alması onun kıymetini düşürmez.*”

5. KUR’AN ANLAYIŞLARI

Kur’an’ı yorumlayacak kişi, onu anlamak için gereken şartları taşımalıdır. *Sarf, Nahiv, Esbâbu’n-Nüzül, Beyan, Me’ânî, Belâgat, Bedi’* ve benzeri ilim dalları Kur’an’ı anlamak ve yorumlamak için gerekli ön koşulların bazılarıdır. Eski âlimler ve müfessirler bu şartlara haiz olduğu için onların tefsirlerinde verdikleri anlama rahatlıkla güvenilebilir. Onlara göre önceki âlimler Allah sevgisi ve Allah korkusuna sahipti. Bu nedenle Allah’ın rızasına muhalif hareket etmezdi. Yani onlar iktidar, güç, para ve makam sahiplerine yaranabilmek adına Yüce Yaratıcı’ya ve peygamberine bilinçli olarak muhalefet etmemiş ve Kur’an-ı Kerim’i çıkar gözetmeksizin, anladıkları gibi yorumlamışlardır. Oysaki günümüzde âlim diye nitelenen kişilerde bu vasıfların olduğunu söylemek güçtür. Doğal olarak bu durumda Kur’an-ı Kerim’i eski âlimlerin eserlerinden öğrenmekten başka güven veren bir kaynak kalmamıştır. Siirt medreseleri bu mezkûr görüşe sıkı sıkıya bağlıdır. Öyle ki, müfredat kitaplarında ders verirken bile delil olarak gelen herhangi bir ayet-i kerimeyi tefsirlere bakıp öyle açıklamaktadır. Onlara göre Kur’an’da *Nasih-Mensuh* ayetler vardır. Yine bu görüşe sahip kişiler hiç kimsenin bilmeyeceği ve sadece ilim erbabının bilebileceği müteşâbih ayetler olduğuna itikat etmiştir. Onlara göre kutsal kitapta geçen her bir hüküm evrenseldir. Onun için Kur’an-ı Kerim’de var olan itikadî, fikhî ve sosyal düzenlemeler olduğu gibi kabul edilmelidir. Diğer bir ifadeyle Kur’an ayetlerinin sosyal veya hukukî hükümlerinin güncellenmesine ihtiyaç yoktur.

6. SÜNNET ANLAYIŞLARI

Siirt medreseleri kendilerini geleneksel sünnet anlayışına sahip olarak nitelendirmektedirler. Onlar hiyerarşik açıdan Kur’an ve sünneti eşit görmezler. Bu nedenle Kur’an ve sünnet hiyerarşisini ilkesel olarak tartışmayı anlamsız görürler. Çünkü onlara göre sünnetin veya hadisin Kur’an-ı Kerim ile çelişmesi imkân dışıdır. Onlara “*Kur’an-ı Kerim mi veya sünnet mi ? daha yüce*” diye bir soru sorulduğunda, cevapları neredeyse bir bütün olarak Kur’an-ı Kerim olacaktır. Bununla beraber onlar kutsallık ve âdem tenkîd yönüyle Kur’an ve sünneti eşit görmektedirler. Yani Kur’an-ı Kerim kutsal olduğu gibi sünnet de kutsaldır. Kur’an-ı Kerim Allah kelâmı olması münasebetiyle tenkitten nasıl beri ise sünnet ve hadis de Hz Peygambere ait olması münasebetiyle tenkitten ari olmak durumundadır.

Medrese müderrisleri sünnet ve hadisi aynı görmektedir. Onlara göre *sünnet, fiili sükûti ve kavli* olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu münasebetle ki onlar herhangi bir eserde “Hz. Peygamber şöyle buyurdu, şöyle yaptı veya şu yapılırken söylenirken gördü de duydu da sukut etti” şeklinde bir ibare görünce bunu sünnet olarak değerlendirmektedirler. Namazda sarık takmak, sakal bırakmak, bıyıkları kısa tutmak, duhâ namazı kılmak, misvâk kullanmak, suyu oturarak içmek, tanıyıp tanımadığı herkese selam vermek, “Ehl-i Beyt”ten olana muhabbet beslemek ve saygı duymak, ayakkabıyı giyerken sağ ayaktan giymeye başlamak, abdestten sonra tenşif yapmamak, adaletli olmak, cömert olmak, yolda kalmışa yardım etmek, gıybet etmemek, temiz olmak, ahlaken faziletli olmak, Müslümanlar arasında barışı sağlamak ve benzeri hususları sünnet olarak görmektedirler.

7. HADİSTE METİN TENKİDİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Medrese müderrisleri hadiste metin tenkidi ile ilgili farklı görüşlere sahiptir.

7.1. Hadiste metin tenkidinin bitmiş olduğu:

Siirt müderrislerinin önemli bir kısmı hadiste metin tenkidine gerek olmadığı kanısını taşımaktadır. Buna gerekçe ise hadislerde metin tenkidinin ilk nesil ulema tarafından yapılmış olmasıdır. Onlar bu gerekçelerini farklı delillerle savunmaktadır. Bu görüşteki müderrisler, mezkûr gerekçeye dayanarak hadisleri tekrar süzgeçten geçirmenin anlamsız olduğunu söylemektedir. Bu görüşü savunanlara göre bir hadisin Kur'an ile çelişmesi imkânsızdır. Eğer her şeye rağmen bir hadis Kur'an ile çelişiyorsa bu bizim ayeti doğru yorumlamadığımızı veya hadis metnini doğru anlamadığımızı göstermektedir. Bu görüşü savunan müderrislerden biri şu cümlelerle görüşünü savunmuştur: “*Bir hadis Kur'an-ı Kerim ile çeliştiğinde bu bize böyle geliyor olabilir. Bugün bize çelişiyor gibi gözüküyor, yarın çelişmiyor olabilir. Hem selef hadiste metin tenkidini zaten yapmıştır. Ayrıca yapmaya gerek yoktur.*”

7.2. Metin tenkidinde tevakkufu savunanlar:

Siirt müderrislerinden kahir ekseriyeti hadiste metin tenkidinin gerekli olduğu yerde *tevvakuf* etmeyi savunmaktadır. Bu düşüncede olan müderrisler, bir hadisin, Kur'an-ı Kerim'e veya sahih sünnete muhalefeti tespit edilmesi durumunda o hadisin sıhhati veya mevzu oluşu ile ilgili bir hüküm ileri sürülmez. Bunun yerine söz konusu hadis metninde tevakkuf edilir. Bu düşünceye göre bir hadisin Kur'an-ı Kerim ile çelişmesi mümkündür. Ama bu durum malum hadis metninin mevzu olduğu anlamına gelmemektedir. Bu grup içerisinde olan bir müderris “*hadisin kutsal kitaba muhalif olması durumunda öncelikle Cem' Telif metoduna, bu mümkün olmadığı takdirde hadis ve çeliştiği ayetin Nasih Mensuh ile ilgili durumlarına bakılması, en nihayetinde çelişkinin devam etmesi halinde tevakkuf etmenin daha doğru olacağını*” söylemiştir. Bu düşüncede olanlar esasen hadisler arasındaki çelişkiyi giderme yollarının, hadis ve ayetler arasındaki çelişkilerin giderilmesinde de kullanılabileceğini söylemektedirler.

7.3. Hadis ile Kur'an-ı Kerim çelişmez fikrinde olanlar:

Hadiste metin tenkidi ile ilgili Siirt müderrislerinden bazıları bir hadisin Kur'an-ı Kerim ile asla çelişmeyeceğini savunmaktadır. Bu düşüncüyü savunanlar birinci grubun aksine günümüz akademi camiasında da yaygın bir kanaat olarak savunulan Kur'an ve hadisin zorunlu olarak uyum içinde olması gerektiğine inanmaktadır. Bu düşüncede olanlara göre bir hadisin her şeye rağmen Kur'an ile çeliştiği tespit edilmesi durumunda o hadis zorunlu olarak mevzu olur. Bu düşüncede olan müderrislerden birinin kullandığı ifadeyi aynen aktarıyoruz. “*Hiçbir hadis (sahih olduğu halde) Kur'an ile çelişmez. Çeliştiği vakit o hadis değildir.*”

8. SONUÇ

Osmanlı döneminde devlet kademelerinde ve avam nezdinde medreseler önemli bir konuma sahipti. Osmanlı döneminde merkezi olan medreselerin yanı sıra taşrada faaliyet gösteren çoğu zaman cami, tekke, zaviye ve dergâhlara bitişik halk yardımıyla faaliyetlerini sürdüren medreseler mevcuttur. Merkezî ve resmî olan medreseler cumhuriyet inkılaplarıyla beraber eğitim öğretim sisteminden çıkarıldı. Seküler eğitim anlayışının yer edinmesiyle bu eğitim kurumları konumunu tasrid etti. Osmanlı döneminden beri İslamî ilimleri okutan, halkın desteği ve müderrislerin çabalarıyla faaliyetlerini sürdüren medreseler tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi işlevini devam ettirdi. Bu medreseler asırlar boyunca Anadolu'nun şarkında varlıklarını sürdürmeyi başarabildi.

Gerek muhteva ve gerekse de eğitim programı olarak uygulamada Osmanlı medreselerinin günümüzde devamı pozisyonunda olan Siirt medreseleri bünyesinde bir çok alimi yetiştirmiştir. Burada bulunan medreselerde, günümüzde yirmiden fazla hadis eseri okunmaktadır. Bu medreselerde okutulan hadis eserleri içerisinde Nevevî'nin Riyazu's-Sâlihî, Erba'in ve Mansur Ali Nasîf'in et-Tâcu'l-Cami' adlı eserleri en çok okunan eserler arasında yer almaktadır. Yine burada hadis metinlerine olan rağbet hadis usulüne gelindiğinde azalmaktadır. Öyle ki pek çok medresede hadis usulüne dair herhangi bir eser okunmamaktadır. Hadis usulü okumalarının zayıf olmasından kaynaklı olarak, hadis eseri olsun veya olmasın herhangi bir eserde hadis diye sunulan şeyin, gerek sened gerekse de metin yönüyle tenkide tabi tutulmaksızın çoğu zaman hadis olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Doğal olarak bu durum onların hadis, sünnet ve Kur'an anlayışlarına doğrudan etki etmiştir. Görüştüğümüz medrese müderrisleri geleneksel sünnet anlayışına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda Siirt medreselerinde adeta şiar haline gelen "Hayır selefe tabi olmaktadır." söylemi oldukça yaygındır.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, M. (no date). *El-Lülü ve'l-Mercan fi Mâ İttefeka Aleyhi's-Şeyhân*, Kahire: Dâr İhyâi-Kütübi'l Arabî.
- Akto, A. (2013). Osmanlıda Medrese İktidar-İlişkisi, *The Journal of International Social Research /Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (6), 40-49.
- Maliki, A. Seyyid M. (2010). *El-Menhelü'l-Latif-fi Usüli Hadisi's-Şerif*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ayaz, K. (2016). Hadis İlimlerinin Tadrîsâtı Açısından Osmanlı Dârulhadisleri, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*,(7), 39-68.
- Bağcı, M. (2009). Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi-Diyarbakır Örneği, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, (1),45-59.Bağcı, M. (2004). Sıhhat Bakımından Tasnif Edilen ilk Eser Olduğu Fikrinin Eleştirel Analizi, *AÜİFD*(45),39-56.
- Beykunî, D. (2009). *Mazûmetu'l-Beykuniyye*, Riyad: Darul-Müğnî.
- Albânî, N.(1994). *Sahihu'l-Edebü'l-Müfred el-Buhârî*, Kahire: Mektebetü'd-Delil.
- Cevziyye, E. (no date).: *el-Menâru'l Munîf fi's-Sahihî ve'd-Daîf*, Mekke: Dâru 'Alemlî'l-Fevaid.
- Çağmar, M. E. (2006). *Siirt ve Civarındaki Medreselerde Eğitim, Uluslararası Siirt Sempozyumu 669-681*
- Dihlevî, V. (2005). *Hüccetullahi'l-Bâliğa* (Çev.Seyyid Sâbık), Beyrut : Dâru'l-Celîl.

- Erman, U. (2016). Siirt Medreselerinde İcazetname Öncesi Okutulan Ders Kitapları, *Siirt Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, (3),135-172
- Hızlı, M. (1987). Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 273-281
- Salah,(1986). *Mukadidmetu İbn Salâh fi Ulumi'l-Hadis* Dımaşk: Daru'l-Fikr.
- Karasu, T. (2016). *Tirmizi'nin Kitabı' İleli Özelinde Hadis Metodolojisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Leknevî, A.(1984). *el-Ecvibetu'l-Fâdile li'l Esileti'l-Aşreti'l-Kamile* (Çeviren: Abdulfettah Gudde), Kahire : Şevket-i İslam.
- Nisâbü'rî, H.(no date). *el-Medha'l İla Kitab-i İklil*, (Çev. Dr. Fuad Ahmed) İskenderiyye: Daru'd-Dava.
- Özcoşar, İ. (2018). *Nizamiye Medreselerinden Günümüze Medrese İktidar İlişkileri*, Nizamü'l-Mülk Bin Yaşında Sempozyumu, 24-25 Aralık 2018, İstanbul.
- Sarıkaya, Y. (2013). Osmanlı Anadolu'sunda Parlayan Bir Eğitim Merkezi: Hâdimî Medresesi ve Kütüphanesi, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, (17),157-175.
- Suyutî, C. (1993). *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, Beyrut: Darul-Fikr.
- Şakir, A.(no date). *el-Ba'isu'l-Hasis fi Şerhi İhtisari Ulumi'l-Hadis'* Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Useymın, M.S. (1994). *Mustalahu'l-Hadis*, Kahire: Mektebetu'l-İlm.
- Uzunçarşılı, İ.H.(1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: TTK Yayınları.
- Zehebî, O. (2001). *Siyer A'lâmi'n-Nubelâ*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.

Ek 1

Siirt medreselerinde okunan hadis ve hadis ve usulü derslerinin medreselere göre tablo üzerinde gösterimi

MEDRESE İSMİ	OKUNAN HADİS ESERLERİ	OKUNAN HADİS USULÜ ESERLERİ
--------------	-----------------------	-----------------------------

Seyda Molla Bedri Medresesi	<i>Kütüb-i Sitte, Riyazu's-Sâlihîn, Erbain (Molla Bedrinin) Delîlu'l-Fâlihîn, Et-Tâc, Muhtâru'l-Ehâdis, Et-Terğib Ve'terhîb (Münzîrî)</i>	<i>el-Bâisu'l-Hasis</i>
Seyda Molla Hüseyin Sisem Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî, El-Ezkâr (Nevevî)</i>	–
Seyyid Abdurrahim Medresesi	<i>Kütüb-i Sitte, Nevevî'nin Erbain'i İbn Dakîk El-İdin Şerhi ile birlikte, Muhtâru'l-Ehâdis, Riyazu's-sâlihîn, Et-Tâc</i>	<i>A.Kerim Zeydan, Vehbe Zuhaylî</i>
Seyda Molla Nezir Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Et-Tâc, Erbain Nevevî</i>	–
Seyda Molla Ömer Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî, Minkunuzi's-Sünne (Ali Es-Sâbûnî), Buluğu'l-Merâm, (İbn Hacer) Et-Tâc</i>	<i>Teysiru'l-Mustalahi'l-Hadis,Manzumetu'l-Beykûnî (Şerh dahil)</i>
Şeyh Bahauddin Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevi,</i>	–
Kazimiye Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Et-Tâc, Erbain Nevevî,Delîlu'l-Fâlihîn</i>	–
Molla Fatih Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî, Minkunuzi's-Sünne (Ali Es-Sâbûnî),Et-Tâc, El-Lulu've'l-Mercâ</i>	<i>el-Menhelu'latif Fi Usuli Hadisi'ş-Şerîf,Manzûmetu'l-Beykûnî</i>
Tuhfe Medresesi	<i>Sahîh Buhârî, Sahîh Müslim, Riyazu's-Sâlihîn, Sünen Tirmizî, Şifai Şerif (Kadı İyaz)</i>	–
Seyda Molla Burhan Medresesi	<i>Kütüb-i Tis'a, El-Lulu've'l-Mercân, El-EdEbû'l-Müfred, Şifai Şerif (Kadı İyaz)Delîlu'l-Fâlihîn, Fethu'l-Mübîn</i>	<i>Manzûmetu'l-Beykûnî</i>
Şeyh Bedruddin Medresesi	<i>Muhtâru'l-Ehâdis, Riyazussâlihîn, Et-Tâc, Sahîh Müslim, Delîlu'l-Fâlihîn</i>	<i>Manzûmetu'l-Beykûnî,</i>

Osmanlı Devleti'nden Günümüze Siirt Medreselerinde Hadis Eğitimi

Molla İsmail Hakkı Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî, Et-Tâc</i>	<i>Manzûmetu'l-Beykûnî, Tedribu'r-Râvî</i>
Seyda Molla Abdurrahman Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî, Muhtâru'l-Ehâdis</i>	<i>Manzûmetu'l-Beykûnî</i>
Seyda Molla Kutbettin Medresesi	<i>Sahîh Buhârî, Camiûs-Sâgîr (Suyûtî)</i>	<i>Tedribu'r-Râvî</i>
Şeyh Hikmetullah Medresesi	–	–
Şeyh Muhammed Medresesi	<i>Riyazu's-Sâlihîn</i>	–
Şeyh Hasan Medresesi	<i>Nevevînin Erbaini Muhtâru'l-Ehâdis, Riyazu's-Sâlihîn</i>	–
Seyda Molla Sibğatullah Medresesi	<i>Sahîh Buhârî, Riyazu's-Sâlihîn, El-Edebû'l-Müfred (Buhârî), Erbain</i>	?
Seyda Molla İsa Medresesi	<i>Sahîh Buhârî, Riyazu's-Sâlihîn, Erbain Nevevî,</i>	<i>Nuhbetu'l-Fiker, Mustalahu'l-Hadis.</i>
Seyyid Ahmed Medresesi	<i>Riyazu's-sâlihîn, erbain nevevî</i>	–
Zına Medresesi	<i>Sahîh Buhârî, Riyazu's-Sâlihîn</i>	–

